

Jézus szenvedésének története

MARTOS LEVENTE
BALÁZS

Szent Márk evangéliumában

1973-ban született Szombathelyen. Tanulmányait Budapesten, majd Rómában és Jeruzsálemben végezte. Katolikus pap, jelenleg a Győri Hittudományi Főiskolán a Szentírástudományi Tanszék oktatója. Legutóbbi írását 2013. 4. számunkban közzöltük.

¹Vö. Eva-Maria Becker: *Das Markus-Evangelium im Rahmen antiker Historiographie*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006.

Márk evangéliumának előzményei

Mai ismereteink szerint a sorban második evangélium, Szent Márk a legősibb a négy közül. Szerzőjére, az evangélium-műfaj megalkotójára úgy is tekinthetünk, mint a Názáreti Jézus szenvedésének első „történetírójára”.¹ Mint minden tudományosan megfontolt, így aztán tudományosan titkosított állítást, természetesen ezt is magyarázni kell. Úgy látjuk, mai formájában Márk volt az első teljes szenvedéstörténet szerzője. Mint ilyen, alapvetően meghatározta, hogy milyen úton járt tovább Máté, Lukács és János is, hogyan mondták el azt a történetet, amely annyira fontos a keresztények Krisztusba vetett hite, illetve önértelmezése szempontjából. Márk elbeszélése sok szempontból azt is befolyásolja, hogy a mai napig milyen információk állnak rendelkezésünkre Jézus szenvedésével kapcsolatban. Ami pedig a hívő ember számára még fontosabb, Márk elbeszélő műve valószínűleg arra is hatással van, hogy milyen módon elevenítjük fel és értjük meg ma Jézus szenvedésének eseményeit.

A „történetíró” kifejezéssel természetesen nem azt akarjuk állítani, hogy a szenvedéstörténet vagy passió „puszta” történetírás, vagyis tények felsorolása mindenféle értelmezés nélkül. Azt sem mondjuk, hogy ugyanez teljes és mai értelemben vett történetírás volna, vagyis az események okainak és összefüggéseinek részletes és alapos tárgyalása. Az mindenesetre bizonyos, hogy Márk és a többi evangélista tényeket akart továbbadni, illetve tényeket *is* akart továbbadni egy olyan mélyebb megértéssel, amely az események tágabb összefüggésének, főleg talán következményeinek ismeretéből származott.

A szenvedéstörténet Márk által rögzített formája valószínűleg irodalmi értelemben sem volt előzmények nélkül. Márk evangéliumában mindenesetre nyomot hagyott egy korábban meglévő elbeszélés, amely talán már Jeruzsálemben vagy Palesztinában létrejött előbb szóbeli, azután írásos formában is. Ha abból indulunk ki, hogy Jézus feltámadásának hirdetését nyilvánvalóan ki kellett egészíteni, be kellett vezetni a halálára és ennek módjára tett utalásokkal, elsőként magát a keresztre feszítés jelenetét kellett elbeszélni. Ha azonban már létrejött Jézus halálának rövid elbeszélése, szinte elképzelhetetlen, hogy Pilátus ítélkező gesztusa, s talán a katonák gúnyolódása és kegyetlen játéka, másfelől pedig a temetés jelenete ne tartozzon hozzá azonnal. Mint látni fogjuk, egyes nyelvi elemek mellett a szövegben használt ószövetségi utalások és idézetek is sűrűbben fordulnak elő Márk 15. fejezetében, s ezért ennek a szakasznak eredeti önállóságát

sejtetik. Azonban az is valószínű, hogy igen korán további részletekkel bővült ez a kezdetleges elbeszélés. Az őskeresztény közösséget talán saját liturgikus gyakorlata is befolyásolta, amikor továbbadta az utolsó vacsora emlékét. Más részleteknél pedig, például a Getszemáni-kerti jelenetben vagy Péter árulásának elbeszélésében, valamiféle erkölcsi buzdítást vagy intést is láttak az eseményben.

A történeti-kritikai egzegézis, illetve az irodalomkritika ennek a lassú növekedésnek a nyomait igyekszik felfedezni és rögzíteni. Ha kezdetben volt a kériugma, vagyis a Jézus feltámadásáról, előtte pedig haláláról szóló hír, s ha ez a rövid hitvallás fokozatosan emlékező és tanító elbeszéléssé fejlődött, akkor ennek a fejlődésnek bizonyára nyoma van a ma rendelkezésre álló szövegben is. Megfigyelhető például, hogy Jézus Jeruzsálembé való bevonulásától fogva (Mk 11,1–11) sokkal gyakrabban olvasunk az események pontos idejének meghatározásáról. Ez az evangélium korábbi részleteire nem volt jellemző. Az egyes eseményekhez egyértelmű helymeghatározás is kapcsolódik, az egyes jelenetek egymásból következnek, szinte nyomon követhetjük Jézus útját, ahogy azt a keresztút imádkozói a mai napig meg is teszik. Ha elkülönítjük a „buzdító” célzatú, vagyis közvetlen erkölcsi tanúsággal rendelkező részleteket, azt is megfigyelhetjük, hogy azok a 14. fejezetre korlátozódnak, amelynek valaha önálló bevezetése is lehetett (Mk 14,1–2).

A történeti-kritikai egzegézis művelői a legrégebbi irodalmi egységet így a 15. fejezetben feltételezik. A kész szöveget pedig a szereplőknek, illetve Jézus helyzetének megfelelően osztják részekre. A 14. fejezet 42. verséig Jézus még szabad. A betániai vacsorán, az utolsó vacsorán, útközben a kertbe, majd a kertben szorongva végzett imádság közben még olyannak látjuk őt, amilyen addig is volt: törődik tanítványaival, inti és buzdítja őket. A 14,43–52 részletben ezzel szemben már megtörtént az árulás. A híres *paradidómi* ige egyszerre jelent átadást, kiadatást és elárulást, és szinte Jézus egész működését végigkíséri (Mk 1,14; 8,31; 9,31; 10,33–34; 13,10.12; 14,10–11.18.21.41–42.44; 15,1.15.). A 14,72-ig Jézus a zsidó vezetők kezében van, ezzel szemben a 15,1-től fogva a rómaiak okozzák vesztét.

A feltételezett, s valószínűleg írásos formában is létező ősi elbeszélésnek az a sajátossága is sokat foglalkoztatta a kutatókat, hogy az evangélium korábbi szakaszaihoz képest feltűnően sok ószövetségi idézetet használ, elsősorban a Zsoltárok könyvéből, másodsorban pedig a prófétai irodalomból. Úgy látszik, hogy a szenvedő igaz, illetve az ő Istenhez kiáltó panasza, ahogy ez főleg a 22. és a 69. zsoltárban megjelenik, igen korán része lett annak, ahogy elbeszélték, leírták Jézus szenvedését. A sorsvetés, amellyel megosztoznak Jézus ruháin (15,24), a Jézust káromlók fejcsóváló gúnyolódása (15,29), a hozzá intézett cinikus szavak (15,30), majd Jézus fájdalmas kiáltása a kereszten (15,34) pontosan megfelelnek a 22. zsoltár egyes részleteinek. Az ecettel kínálás pedig (15,36) a 69. zsoltárra emlékeztet. Ezek a megfelelések arra az ámulatra utalnak, amellyel az első kö-

zösség tagjai Jézus szenvedésének egyes momentumait fedezték fel a zsolttárókban. Ki kell emelnünk, hogy ezek a szakaszok nem annyira értelmezik, sokkal inkább csak leírják az eseményeket. Az a közösség, amely így emlékezett vissza Jézus halálára, vagyis így talált benne egyfajta értelmet, talán azt élte át, hogy ami történt, beillett Isten tervébe. Titokzatos harmóniában ment végbe minden, ahogy az Írásokban már előre megíratott. Ami a szenvedő igaz emberről szóló zsolttárók befejezésében azonnal megjelent, a meghallgatott ima, a megerősítő válasz Isten részéről, az a szenvedéstörténetben legfeljebb ki nem mondott reménység marad.

Prófétai szövegek

Azok a profétai szövegek, amelyek a tágabban értett szenvedéstörténet első részeiben találhatóak, és főként Zakariás próféta könyvéből valók, valamivel komplexebb teológiai értelmezést rejtenek. Eszkatológikus messiási várakozás szólal meg bennük, s annak a meglehetősen összetett rendszernek a részét képezik, ahogy Jézus egyszerre magára vette és meg is változtatta a messiási várakozásnak a zsidóságban kialakult módját. A jeruzsálemi bevonulás jelenetét ugyan árnyalja egy zsolttáridézet is (Zsolt 118,25–26 — Mk 11,9–10), Jézus gesztusa azonban elsősorban a Zakariásnál jövendölt alázatot teszi meg a messiás király legfontosabb ismervéül (Zak 9,9 — Mk 11,1–10). A „szövetség vére” Jézus halálára utal, amelyet „sokakért” szenved el (Zak 9,11; Iz 53,12 — Mk 14,24). A tanítványok megfutamodása és szétszéledése szintén Jézus halálának körülményeit értelmezi (Zak 13,7 — Mk 14,27), mégpedig újra olyan módon, hogy Jézus pásztor-szerepét emeli ki.

A keletkezéstörténet feltárása

A történeti-kritikai egzegézis feltárja a szöveg keletkezésének folyamatát, mégpedig azért, hogy az eredetileg talán önálló egységeket szemlélve közelebb jusson a teljes egész értelméhez. Analitikus elmék könnyebben magukénak érzik ezt a megközelítést. Az elbeszélés részletes elemzése valóban segíthet abban, hogy elválasszuk egymástól a tényeket és értelmezésüket, sőt, az értelmezés egymást követő fázisait is. A szöveg alakulásának folyamata azt is jelzi, milyen úton indult el az első keresztény közösség. Valójában minden keresztény nemzedék ezt az utat folytatja, hol bátrabban, hol kissé lassúbb léptekkel.

A mai értelmezők azonban kissé kételkedve tekintenek a szöveg alakulását túlzott részletességgel fürkészőkre. Ami a kezünkben van, végül mégiscsak a kész szöveg, a befejezett elbeszélés — mondják. Ez pedig önmagában is sodró erejű, mint minden igazi elbeszélés. Aki elkezd olvasni egy történetet, aligha teszi félre befejezetlenül, ha jól van megírva. A cselekmény szálai az olvasót is befonják, felkelti érdeklődését a szereplők sorsa, képzelőereje életre kelti az elbeszélte történetet, sőt azokat a részleteket is, amelyeket az író ki sem fejtett. Aki tehát rábízta magát az elbeszélés sodrására, arra számít, hogy feltáru előtte a történetben megfogalmazott tanulság, vagy számára is követhető módon megoldódik az a bonyodalom, amely az elbeszélő ügyeskedése folytán őt, az olvasót is behálózta már.

„Narratív kritika”

Az elbeszélések törvényszerűségeit vizsgáló úgynevezett „narratív kritika” az irodalomelmélet világában már hosszabb ideje tért

²Pápai Bibliikus Bizottság:
*Szentírásmagyarázat
az egyházban.*
(Ford. Székely István.)
Szent Jeromos
Bibliatársulat,
Budapest, 1998.

**A szöveg elbeszélő
technikájának
vizsgálata**

Az időkezelés

hódított. Az utóbbi évtizedekben evangéliumi és bibliai elbeszélésekre is egyre bátrabban alkalmazzák, s a történetek ötletszerű bemutatása helyett igyekeznek a cselekmény, a szereplők, a fokalizáció, illetve a narráció többi szempontjának jól meghatározható modelljeit használni. Amikor a Pápai Bibliikus Bizottság 1993-ban közzétette a *Szentírásmagyarázat az egyházban* című dokumentumát, azt állította, hogy a narratív kritika a bibliai szövegek sajátos tanúságtételét segít jobban megismerni.²

A narratív kritika nem más, mint a szöveg elbeszélő technikájának vizsgálata, amely az elbeszélő, a cselekmény, illetve az olvasó kölcsönhatásában valósul meg. A különböző irodalomelméleti iskolák mára jellegzetes kérdések köré fonták, bizonyos mértékben egységesítették azokat a megfigyeléseket, amelyekkel a cselekmény leírható. Ilyenek például az időkezelés, a szereplők, a nézőpontok, a fokalizáció jelensége. A narratív kritika nem tagadja egy elbeszélés tényszerű igazságát, de elsősorban nem annyira a történeti hitelesség iránt érdeklődik, mint inkább a történetmondás, történetábrázolás módja foglalkoztatja.

Vajon hogyan kell módosítanunk a márki szenvedéstörténetről alkotott képünket, ha alapvetően „elbeszélést” látunk benne, vagyis olyan szöveget, amelyet az író azért hozott létre, hogy ennek alapján az olvasóban életre keljen egyfajta „történet”? Mire kell figyelnünk, ha a narratív kritikával elsősorban nem a szövegben foglaltak és a történeti tények közti kapcsolatot keressük, ha elsősorban nem a márki és a többi evangéliumi szöveg adatainak hasonlóságaira és eltéréseire koncentrálnunk? Mi változik, ha Márkban nem történetírót, hanem inkább *történetmondót* látunk, olyasvalakit, aki élénken és legjobb tudásának megfelelően mesél, nem pedig kisebb-nagyobb pontossággal tényeket rögzít? Az elbeszéléssel kapcsolatos sokféle megfigyelés közül három különösen is szembezőkő pontot emelünk ki.

Az első megfigyelés a szenvedéstörténet idejével kapcsolatos. Árányosan mind a négy evangélium jelentősen hosszabb időt fordít a szenvedés tényeinek elbeszélésére, mint Jézus nyilvános működésének eseményeire. Ezekben a fejezetekben tehát az elbeszélő hosszabban időz a tények elmondásánál, részletesebben mutatja meg, ami történik. Szaknyelvi kifejezéssel az elbeszélő idő közelít az elbeszélt időhöz, az elbeszélő pedig nemcsak elmond valamit, hanem be is mutatja. Márk evangéliumában azonban többről van szó. A nyilvános működés idején csak alkalmanként kapunk tájékoztatást egy-egy szombati napról (vö. Mk 1,21; 2,23–24; 3,2,4; 6,2), s ennek a hírértéke is kétséges, hiszen a szombatot olykor csak azért említi a szöveg, hogy a gyógyítás, majd a vita körülményeit érzékeltesse (Mk 2,23–28; 3,1–6). Jézus Jeruzsálembé való bevonulásától fogva azonban viszonylag pontosan rekonstruálható az utolsó hét, majd még pontosabban az utolsó nap minden egyes eseménye. A napok múlására jellemző, ahogy Jézus oda-vissza jár Jeruzsálem és Betánia között, nappal tanít, végül a sötétség fogja lesz (Mk 11,11köv.19köv; 14,1.12;

15,33). Az utolsó nap eseményeit pontosan nyomon követhetjük: „kora reggel” a főpapok határozata (15,1), azután per Pilátus előtt, majd a harmadik órában, vagyis kilenc órakor keresztre feszítés (15,25), sötétség déltől délután háromig (15,33), végül Jézus három órakor meghal (15,34–37).

Gyorsuló események és lassuló idő

Ha csak a napoknak, nappaloknak és éjszakáknak, azután óráknak a folyamatos jelzését figyeljük, az kissé olyan, mint az egyre közelebb zakatoló vonat feltűnően erősödő, éles fűttye, vagy akár a szívverésünk, amelynek ritmusa fel sem tűnik mindaddig, amíg békén vagyunk, aztán váratlanul, izgatottan és követelően már a torunkban lüktet. Az időmeghatározások az evangélium kezdetétől fogva egyre sűrűbben követték egymást, így az a benyomásunk, hogy az események felgyorsulnak, míg maga az idő, a tényleges történes inkább kínosan lelassul. Az elbeszélés végén azonban meg is fordul, sőt inkább kifordul magából az idő, hiszen elsötétül a nap, sötétség támad a nap legfényesebb óráiban.

A szenvedéstörténet gyorsuló eseményei a külső valósághoz tartoznak. A lassuló idő viszont Jézus belső ideje. Az utolsó pillanat a szenvedő számára szinte végtelennek tűnik. Mint egy kifeszített vászonon, előttünk áll a szenvedés végtelennek tűnő valósága. Az elbeszélő az idő elteltét csak regisztrálja, a halál előtti közvetlen eseményeket azonban le is írja, be is mutatja, ha tetszik, dramatizálja, párbeszéddel veszi körül (15,33–37). Azonban a részletes leírás is inkább zavart kelt, a külső és belső történések kettősségét érzékelteti. A Jézust körülvevők nem értik, hogy ő mit akar. Félreértett gesztusokról olvasunk, olyan emberekről, akik fizikailag közel, lélekben azonban a teljes értetlenség távolságában állnak a kereszt alatt.

Jézus a megállt időben

Az elbeszélésben az idő a cselekvés mértékegysége. A szenvedéstörténet gyorsuló idejében Jézus a végtelenségig passzív, végül semmit sem mond, semmit sem fogad el, az embereknek semmit sem panaszol fel. A szenvedéstörténet idejében Jézus teljesen állandó, végül a keresztre feszítetten ő az egyetlen, aki nem mozdul. Elviseli a megállt időt. Egyetlen cselekedete, hogy Istenhez kiált. Jézusnak ez az időben is kifeszített állapota annál feltűnőbb, mert a lehető legélelsebb ellentétben van azzal, ahogy élettelen, sietősen, szinte hirtelenül kezdte meg működését Kafarnaumban és környékén (vö. az 1. fejezet sorozatos megjegyzését arról, hogy Jézus „mindjárt” elment, továbbment, cselekedett). Jézus ideje a hirtelenségből lelassuló idő, amelyben a szenvedés mintha a végtelenségig akarna tartani.³

³Az idő lelassulását figyelve érdemes röviden utalni János evangéliumára, ahol hasonló jelenségeknek látjuk Jézus „órájának” eljövételét. János nem az időmeghatározások sűrűbb említésével hívja fel olvasói figyelmét a beteljesedés és önátadás, az Atyához való visszatérés idejére, hanem azáltal, hogy Jézust kezdettől fogva úgy mutatja be, mint aki tudatosan készül az órára.

Annak, ahogy Márk Jézus szenvedésére koncentrálnak, van egyfajta párhuzama a tanítványokra nézve is. A szenvedés előtti utolsó napon Jézus még leül a templommal szemben, és a templom pusztulását, a végső idők fájdalmait jövendöli (vö. Mk 13,1–2). A szöveg szerint a tanítványok „átadatnak” majd, mint Jézus (13,10,12), ezért állhatatosaknak kell lenniük. Jézus előre megmondja, milyen szörnyűségek várnak rájuk. Beszéde sajátosan megszakítja az elbeszélés fonalát, apokaliptikus képei súlyos megpróbáltatásokról, de mindeközben

az Emberfia eljövételének reményéről is szólnak. Márk csak ezután fog hozzá, hogy elmondja Jézus szenvedését. Erkölcsi értelemben Jézus a legfőbb példaadó. De másról is szó van. Jézus nemcsak saját sorsának prófétája, hanem az egész mindenség történetének. Az idő-meghatározások előbb említett sűrűsödése valójában kiegészíti a Márk evangéliumára annyira jellemző előrejelzéseket, amelyekkel az elbeszélő, pontosabban Jézus maga, előre jelzi a szenvedését.

Az események elmondásának rendje

Az elbeszélés időkezelésének kérdésétől így átlépünk egy rokon területre, s most az események elmondásának rendjével foglalkozunk. Az elbeszélések elemzői általában analepszisről és prolepszisről beszélnek. Az analepszis a korábban történtek későbbi említését, a prolepszis a későbbiek elővételezését jelenti. Márk evangéliuma kevés kivételtől eltekintve egy szálon fut, mégpedig általában lineárisan, vagyis az események elmondásának rendje megfelel az események tényleges rendjének. Bár előfordulnak visszatekintések is, mint utalás az aszszonyokra, akik Jézust Galileától fogva kísérték (15,40–41), gyakoribb a prolepszis, az események elővételezése, mégpedig leginkább Jézus részéről. Ahogy már említettük, Jézus prófétai módon megjövendöli saját szenvedését, halálát, majd feltámadását, illetve a világ sorsát is. A kifejezett előrejelzések főként az evangélium középrészére, a 8–10. fejezetekre koncentrálnak (8,31; 9,31; 10,33köv), és a hitvallásokra emlékeztető tömörséggel fogalmazzák meg a várható események egymásutánját. Ezekhez társul az a két szakasz, amely a jeruzsálemi bevonulást, majd az utolsó vacsorát előkészítő tanítványoknak ad eligazítást (11,2köv; 14,12–16). Jézus mindkét esetben részletes és pontos ismerettel bír a közeljövővel kapcsolatban, s az elbeszélő arra is rámutat, hogy a tanítványok mindent úgy találnak és tapasztalnak, ahogy ő megmondta nekik. Ugyanez a jelenség ismétlődik a tanítványok árulásával kapcsolatban (14,17–21.26–31). Júdás, egy a tizenkettő közül, elárulja a Mestert, elfut mind a tizenegy, Péter pedig a kakasszó előtt háromszor tagadja meg az Urat.

Az előrejelzések értékelése

Ezeknek az előrejelzéseknek az értékelése meglehetősen összetett még akkor is, ha nem a történeti hitelességüket kérdőjelezzük meg, csupán a szöveg végső formájában keressük pontosabb jelentésüket. Az értelmezők gyakran hangsúlyozzák, hogy a „jövőbe látó” Jézus az események ura marad még kiszolgáltatottságában is. Ha a nehéz vagy negatív tények sorra megtörténtek, ahogy Jézus megmondta, akkor elvileg a tanítványok és az olvasó is számíthat arra, hogy a feltámadás (9,9), a világ végéig hirdetett evangélium (14,9), a mindenség elmúlása közepette el nem múló szavak (13,31) ugyanilyen biztonsággal bekövetkeznek majd. Jézus szavainak valóra válása azonban még egy szempontot fölvet. Az elbeszélő az evangélium kezdetétől fogva bemutatta, ahogy Keresztelő János (1,1–8), majd Jézus működésében valóra válik az Ószövetség. Nemcsak a szűkebb értelemben vett szenvedéstörténet épít egyes zsoltárookra, hanem — gyakran saját szenvedését illetően, majd meg a végső jövő előrejelzéseiben — Jézus maga is hivatkozik prófétai szöve-

gekre (11,17; 14,21; 14,27; 14,34; 14,62). Jézus szavaiból ugyanúgy kisarjad az élet, a másoké, ahogyan saját élete és működése az Isten szavából, az Ószövetségből növekszik, arra épül, azt teljesíti be.

Amikor előre jelzi saját szenvedését, Jézus mindig Istenre hivatkozik. Ismert a görög *dei*, vagyis „kell” szócska szerepe az elbeszélésben (Mk 8,31; 9,11; 13,7.10.14), illetve a *passivum divinum* vagy *theologicum* alakok sora (Mk 3,5; 8,11–13; 9,12.31; talán 15,38 is). Mindezt Isten cselekvését jelzi Jézus Krisztusban, Jézus Krisztus által a világban. Az a Jézus, aki Márk szerint „Isten evangéliumát” hirdeti (1,14), aki az Istenbe vetett hitre biztat (11,22), saját szenvedéséről is elsősorban azt állítja, hogy az része Isten tervének, s ő ezt a tervet kívánja beteljesíteni (vö. 14,36: „Abba, Atyám...”).

Jézus szenvedésének miértje és hogyanja

Az előrejelzések szerepe ennél fogva még egy szempontot felvet, s ez közvetlenül a szenvedéstörténettel kapcsolatos. Mire a szenvedéstörténet ténylegesen elkezdődik, Jézus hallgatói és az evangélium olvasói már nemcsak azt tudják, hogy Jézus szenvedni fog, hanem azt is tudják, hogy miért fog szenvedni. Ezzel kapcsolatban pedig fontos megfigyelést kell tennünk. A szenvedéstörténetben már nem olvasunk arról, hogy Jézusnak *miért* kell szenvednie. Kizárólag azt ismerjük meg részletesebben, *hogyan* szenvedett. Még a már többször említett zsolttáridézetek és -áthallások is csupán azt mondják el, hogy mit szenvedett Jézus. Márk első olvasói nagy valószínűséggel nem azonnal ismerték fel ezeknek az ószövetségi idézeteknek az eredetét. Számukra ezek a jelenetek nem bizonyító vagy elemző, inkább leíró jellegűek voltak, s legfeljebb utólagos magyarázat segítette őket abban, hogy a szöveg alapján felismerjék: ami történt, Isten szavával összhangban történt. A szenvedéstörténet mint elbeszélés jóformán kizárólag a narrátorra, az elbeszélőre bízta, hogy tudósítsa Jézus szenvedéséről, s közben kizárólag az evangéliumban korábban megszólaló Jézus az, aki saját szenvedésének miértjét kimondja. Ez a „miért”, ez az ok ugyanakkor személyes titok, Isten végtelen, mélységes titka. Isten hatalmának titka ez, amely olyan nagyszerűen kezdett kibontakozni Galileában, olyan csodálatosan állította helyre a teremtés jóságát (vö. 7,37: „Mindent helyesen/jól cselekedett...”), s amely paradox módon akkor szólhat meg újra, akkor válik végleg hozzáférhetővé, ha „megnyitattik” (*passivum theologicum*) a templom függönye (15,37), ha Krisztus halálán át most már Isten szívéig vezethet az ember útja.

Kitekintés Lukács evangéliumára

Vessünk most egy pillantást egy másik evangéliumra, a szép elbeszélés mesterének tartott Lukács művére. Lukács fellebbenti a fátylat, kifejezi az események előre várható, előre tudott mivoltát. A Feltámadott többszörösen is visszautal az írások, illetve saját szavainak beteljesedésére. „Ezeket mondtam nektek, amikor még veletek voltam” — mondja Jézus a tanítványoknak (Lk 24,44; vö. 24,8.25–27). Márk ezzel szemben csak egy félmondatot enged meg magának — illetve az angyalnak — az üres sír jelenetében: „...előttetek megy Galileába: ott majd meglátjátok őt, *amint megmondta nek-*

tek". S mivel az asszonyok remegnek a félelemtől, és nem mondanak senkinek semmit, marad egyedül Jézus szavának felidézett igazsága, mint remény, mint garancia, mint meghívás.

A gyorsuló események és lassuló idő, illetve a szenvedés miéértje és hogyanja után még Jézus végső hallgatását kell megfigyelnünk és értelmeznünk. Vajon milyen szerepe van ennek az elbeszélésben? Vajon Jézus hallgatása túlmutat-e az ószövetségi szenvedő igaz elnémulásán („mint a bárány a nyírója előtt...” — Iz 53,7), illetve lehet-e több, mint a létében végleg lemerült ember állapota?

Jézus hallgatása beszédes hallgatás, amely az előbb mondottak fényében először is arra a tényre irányítja a figyelmet, hogy Ő már mindent elmondott, amit el akart mondani. Az olvasó előtt pedig valóban úgy bontakozik ki a történet, ahogy Jézus elmondta. Az apokaliptika logikája szerint Jézus nemcsak áldozat, hanem előre adott szavaival ő az értelmező angyal is, aki egyedül ismeri az események miéértjét, míg végül maga is elnémul Isten titka előtt. Némasága azonban emlékeztet, illetve csodálatra indítja még Pilátust is (15,5).

Jézus hallgatása teret ad az ellene ágálók hangoskodásának is. A Golgota a gyalázkodóktól visszhangzik. Ellenfelek üvöltötték be a bírósági teret Pilátus palotája előtt, ők röhögtek tele kaján gúnnyal a praetoriumot a katonák játéka alatt. Míg korábban szinte az evangélium egészében Jézus bátor tanítását és válaszait csodáltuk, most mintegy vele együtt hallgatjuk, ahogy túlon túl is hangosak az ellenfelek, gúnyolódnak és győzelmet ünnepelnek, bár szavaik az igazságot gúnyolják, Istent káromolják (15,29). Ugyanakkor túlon túl csendesek, mert eltűntek sorra mind, a tanítványok, pedig ők mindent tudnak, mindent hallottak. Ha azonban mindez csupán *beteljesedés*, akkor be fog teljesedni Jézus ítélete is, amelyet a főpap előtt jövendölt (14,62).

Jézus hallgatása az elbeszélés jelenében felerősíti a gyalázkodók hangját, de felerősíti a narrátor tanúságtételét is. A narrátor a szövegben megjelenő elbeszélő. A bibliakritika többnyire nem különbözteti meg a tényleges szerzőt az implicit szerzőtől, illetve az implicit szerzőt a narrátortól, az eseményt elbeszélő hangtól. Amikor azt mondjuk, Márk ezt vagy azt mondja, többnyire a szövegre, esetleg a valamilyen módon meghatározott történelmi szerzőre gondolunk. Jézus hallgatása azonban még arra is teret ad, hogy a narrátor hangját hallgassuk. Ugyanis csak az mond el egy történetet, aki hiszi, hogy ennek a történetnek értelme van. A narrátor az egyetlen, aki a kegyetlen történések végén elég bátor ahhoz, hogy Jézus Istenhez szóló, elhagyatottságot panaszoló kiáltását is rögzítse. A márki szenvedéstörténetben minden korábbinál világosabban elkülönül Jézus hangja és az elbeszélőé. Míg Jézus hallgat, az elbeszélő teljesen önállóan arról tanúskodik, hogy amit Jézus előre megmondott, most beteljesedik, beteljesedett. Jézus csendje megszólal, mert az elbeszélő elmondja az ő csendjét, és elmondja az arra járók, a katonák, a főpapok és írástudók gyalázkodását. Az első és egyetlen mindvégig kitartó hívő a szenvedéstörténet elbeszélője, aki ugyan nem szereplője a történet-

**Jézus szenvedése
Isten titkára mutat**

nek, de olyasvalaki, aki értelmet talál benne, s ezért továbbadja. Az elbeszélő pusztán azzal is hitet fejez ki, hogy továbbad valamit — például Jézus fájdalmas kiáltását a szenvedő végső elhagyatottságáról: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Zsolt 22,1).

Említettük már, hogy Jézus szenvedése végül Isten titkára mutat. Jézus maga mutatott Isten szándékára, mint ami végül is hordozza szenvedését. Jézus végső, Istent szólító kiáltását említve a narrátor még egyszer olyannak bizonyul, mint aki kitar a Jézustól megmondottak megértésében. A katonák félreértik Jézust, bár félreértésük is beszédes, a végső idők prófétáját említi: „Ez Illést hívja”. A teljes félreértettségben és magányban maradó Jézust megmutatva, az elbeszélő még egyszer arra hív, hogy legyünk vele, s általa Istennel. S mivel voltaképpen nincsenek jelen Jézus társai, akikhez az olvasót közelebb vihetné, a narrátor marad az egyetlen vonatkoztatási pont az olvasó számára is.

Jézus hallgatása, magánya és félreértettsége az Isten válasza, befogadó közössége és megerősítő jelenléte után kiáltott. Isten válasza pedig a feltámadás valósága volt, amelyről az első keresztények tanúságtétele szólt. Vajon a szenvedés valósága és az élet reménye nem kapcsol össze minket a lehető legmélyebben Jézus Krisztussal? Márk szenvedéstörténetének olvasóiként arra kapunk meghívást, hogy „lelassítsunk” a szenvedés ritmusához, hogy a szemünket ne takarjuk el rögtön a fájdalom elől. Az előbb vagy utóbb várhatóan bekövetkező szenvedés tényleges jelenében az élet és feltámadás még „csak” remény, sejtés és hasonlat, amelyért csendben kiáltunk. Ha azonban Isten a feltámadásban igent mondott Jézus egész életére, s még szenvedésének történetét is az ő szeretetének jelvé tette, voltaképpen mi is abban reménykedünk, hogy nincs értelmetlen fájdalom. A sebhelyek fényben ragyognak, immár a szeretet és a szerető személy kifejezhetetlen titkához tartoznak. Ezért, ebből a perspektívából érdemes Jézus szenvedéséről beszélni.

**A szenvedés Jézus
feltámadásának
tükrében**

A szenvedés mindig is az emberlét legsajátabb kérdései közé tartozott. Jézus pedig éppen a halálában a végsőig ment el, a végsőig kitarított azon a ponton, ahol az ember is csak áll, ahol az ember ideje megáll és lejár. Az emberre nemcsak az jellemző, ahogy létét cselekvően, aktívan éli és alakítja, hanem az is, ahogy létét „elszenved”. Jézus feltámadásában azonban olyan perspektívát, olyan nézőpont lehetőségét kaptuk meg, ahonnan nézve a szenvedés immár a beteljesedés, a célba érés előszobája, a személy érésének valódi része. Egy szerzetesről mesélik, hogy az ördög jelent meg neki Jézus alakjában, aztán mindenféle kedves szóval biztatta, sőt a többieknél jobban dicsérte és kényeztette. Az öreg erre jól megnézte a fénylő alakot, azután annyit kérdezett tőle: „Hol vannak a sebeid?” — Jézus úgy lett a mi Megváltónk, hogy magára vette és magával vitte a sebhelyeinket. Márk evangéliuma annak a közösségnek a tanúságtétele a feltámadt Krisztusról, amely már megtapasztalta az üldöztetések válságát is, s éppen ebben a válságban tanulta meg, hogyan őrizze és vallja meg hitét.